

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (ketvirtoji kolegija) SPRENDIMAS

2013 m. sausio 31 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą — SESV 267 straipsnis — Sąvoka „nacionalinis teismas“ — Teisingumo Teismo jurisdikcijos nebuvimas“

Byloje C-394/11

dėl *Komisia za zashtita ot diskriminatsia* (Bulgarija) 2011 m. liepos 19 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2011 m. liepos 25 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Valeri Hariev Belov

prieš

CHEZ Elektro Bulgaria AD,

Lidia Georgieva Dimitrova,

Roselina Dimitrova Kostova,

Kremena Stoyanova Stoyanova,

CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD,

Ivan Kovarzhchik,

Atanas Antonov Dandarov,

Irzhi Postolka,

Vladimir Marek,

Darzhavna Komisia po energiyno i vodno regulirane

TEISINGUMO TEISMAS (ketvirtoji kolegija),

kurį sudaro ketvirtosios kolegijos pirmininko pareigas einantis L. Bay Larsen, teisėjai J.-C. Bonichot, C. Toader, A. Prechal (pranešėja) ir E. Jarašiūnas,

generalinė advokatė J. Kokott,

posėdžio sekretorius M. Aleksejev, administratorius,

* Proceso kalba: bulgarų.

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2012 m. liepos 11 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- V. H. Belov, atstovaujamo advokatės G. Chernicherska,
- *CHEZ Elektro Balgaria AD* ir *CHEZ Razpredelenie Balgaria AD*, atstovaujamų advokatų A. Ganev ir V. Bozhilov,
- Bulgarijos vyriausybės, atstovaujamos T. Ivanov ir D. Drambozova,
- Europos Komisijos, atstovaujamos J. Enegren ir D. Roussanov,

susipažinęs su 2012 m. rugsėjo 20 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (OL L 180, p. 22; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 20 sk., 1 t., p. 23), 2 straipsnio 2 ir 3 dalių, 3 straipsnio 1 dalies h punkto ir 8 straipsnio 1 dalies, 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 96/92/EB (OL L 176, p. 37; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 12 sk., 2 t., p. 211), 3 straipsnio 5 dalies, 2006 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/32/EB dėl energijos galutinio vartojimo efektyvumo ir energetinių paslaugų, panaikinančios Tarybos direktyvą 93/76/EEB (OL L 114, p. 64), 29 konstatuojamosios dalies, 1 straipsnio ir 13 straipsnio 1 dalies, 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 2003/54/EB (OL L 211, p. 55), 3 straipsnio 7 dalies ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnio išaiškinimu.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant bylą, kurioje siekiama nustatyti, ar tai, kad dviejuose Montanos miesto (Bulgarija) rajonuose, kuriuose daugiausia gyvena romų bendruomenės nariai, elektros skaitikliai įrengiami septynių metrų aukštyje ant stulpų ne gyvenamosiose patalpose, yra diskriminacija dėl etninės priklausomybės, ir, jei taip, nurodyti nutraukti šią diskriminaciją ir ją vykdančius asmenims skirti baudas.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

- 3 Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta:

„2. Šio straipsnio 1 dalyje:

- a) tiesioginė diskriminacija yra tada, kai vienam asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti taikomos kitam asmeniui dėl rasės ar etninės priklausomybės;

b) netiesioginė diskriminacija yra tada, kai dėl akivaizdžiai neutralių sąlygų, kriterijų ar praktikos tam tikros rasės ar etninės priklausomybės asmenys gali patekti tam tikru atžvilgiu į prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent tas sąlygas, kriterijus ar praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis.

3. Priekabiavimas laikomas šio straipsnio 1 dalyje apibrėžta diskriminacija, jei dėl asmens rasės ar etninės priklausomybės nepageidaujamu elgesiu siekiama įžeisti arba įžeidžiamas jo orumas ir siekiama sukurti arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka. Tokiu atveju priekabiavimo sąvoką galima apibrėžti pagal valstybių narių nacionalinius įstatymus ir praktiką.“

4 Direktyvos 2000/43 3 straipsnio 1 dalies h punkte nustatyta:

„Neviršijant Bendrijai suteiktų įgaliojimų, visiems asmenims tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje, įskaitant valstybines įstaigas, ši direktyva taikoma:

<...>

h) galimybei gauti visuomenei prieinamas prekes ir paslaugas, įskaitant aprūpinimą būstu, bei jų tiekimą.“

5 Šios direktyvos 8 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Valstybės narės taiko tokias pagal jų nacionalines teismų sistemas būtinas priemones, kurios užtikrintų, jog tais atvejais, kai asmenys, manantys, kad jie nukentėjo, kadangi jiems nebuvo taikomas vienodo požiūrio principas, teismui ar kitai kompetentingai institucijai nurodo aplinkybes, leidžiančias daryti prielaidą dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, pats atsakovas turi įrodyti, kad vienodo požiūrio principas nebuvo pažeistas.“

6 Direktyvos 2000/43 13 straipsnyje nustatyta:

„1. Valstybės narės paskiria instituciją arba institucijas, skatinančias vienodo požiūrio principo taikymą visiems asmenims nediskriminuojant jų dėl rasės ar etninės priklausomybės. Šios institucijos gali priklausyti agentūroms, įpareigotoms ginti žmogaus teises arba saugoti asmenų teises nacionaliniu lygiu.

2. Valstybės narės užtikrina, kad šių institucijų kompetencijai priklausytų:

— nepažeidžiant nukentėjusių ir 7 straipsnio 2 dalyje paminėtų asociacijų, organizacijų ar kitų juridinių asmenų teisių, teikti nepriklausomą pagalbą nukentėjusiesiems nuo diskriminacijos teikiant skundus dėl diskriminacijos,

— atlikti nepriklausomus diskriminacijos tyrimus,

— skelbti nepriklausomas ataskaitas ir teikti rekomendacijas visais su tokia diskriminacija susijusiais klausimais.“

Bulgarijos teisė

7 Apsaugos nuo diskriminacijos įstatymo (*Zakon za zatschita ot diskriminatsia*, toliau – ZZD) 4 straipsnyje nustatyta:

„1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, tiesioginė ar netiesioginė, <...> dėl etninės priklausomybės <...>

2. Tiesioginė diskriminacija yra tada, kai dėl 1 dalyje išvardytų savybių vienam asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar galėjo būti taikomos kitam asmeniui.
3. Netiesioginė diskriminacija yra tada, kai taikant akivaizdžiai neutralias sąlygas, kriterijus ar praktiką asmuo dėl 1 dalyje išvardytų savybių gali patekti į prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent tas sąlygas, kriterijus ar praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis.“
- 8 ZZZ 9 straipsnyje numatyta, kad „jei per apsaugos nuo diskriminacijos procedūrą viena šalis teigia, kad buvo diskriminuojama, ir nurodo aplinkybes, leidžiančias daryti išvadą dėl diskriminacijos, atsakovas turi įrodyti, kad vienodo požiūrio principas nebuvo pažeistas“.
- 9 ZZZ 37 straipsnyje nustatyta, kad „draudžiama atsisakyti tiekti prekes ar teikti paslaugas, tiekti prastesnės kokybės prekes ar teikti prastesnės kokybės paslaugas arba tai daryti prastesnėmis sąlygomis dėl 4 straipsnio 1 dalyje išvardytų savybių“.
- 10 ZZZ „papildomų nuostatų“ 1 dalyje „prastesnės sąlygos“ apibrėžiamos kaip „elgesys, veiksmas ar neveikimas, kai tiesiogiai ar netiesiogiai pažeidžiamos teisės aktuose įtvirtintos teisės ar interesai“.
- 11 Be to, ZZZ yra su *Komisija za zashtita ot diskriminatsia* (Apsaugos nuo diskriminacijos komisija, toliau – KZZ) susijusių nuostatų, kuriose, be kita ko, nustatyta šios institucijos sudėtis, funkcijos ir darbo tvarka.
- 12 Šiuo klausimu ZZZ 47 straipsnyje numatyta:
- „[KZZ]:
- 1) konstatuoja šio įstatymo ar kitų įstatymų, kuriais reglamentuojamas vienodas požiūris, pažeidimus ir nustato pažeidimą padariusį asmenį ir asmenį, su kuriuo susijęs pažeidimas;
 - 2) nurodo vykdyti pažeidimo prevenciją, nutraukti pažeidimą ir atkurti pradinę padėtį;
 - 3) taiko numatytas sankcijas ir imasi administracinės prievartos priemonių;
 - 4) duoda privalomus nurodymus dėl šio įstatymo ar kitų įstatymų, kuriais reglamentuojamas vienodas požiūris, laikymosi;
 - 5) teikia skundus dėl administracinių aktų, priimtų pažeidžiant šį įstatymą ar kitus įstatymus, kuriais reglamentuojamas vienodas požiūris, kreipiasi į teismą ir kaip suinteresuotoji šalis dalyvauja byloje, iškeltose pagal šį įstatymą arba kitus įstatymus, kuriais reglamentuojamas vienodas požiūris;
 - 6) teikia pasiūlymus ir rekomendacijas valstybės ir savivaldos institucijoms dėl diskriminacijos prevencijos ir dėl jų aktų, priimtų pažeidžiant šį įstatymą arba kitus įstatymus, kuriais reglamentuojamas vienodas požiūris, panaikinimo;
 - 7) tvarko savo įsigaliojusių sprendimų ir privalomų nurodymų viešą registrą;
 - 8) pareiškia nuomonę dėl norminių aktų projektų suderinamumo su įstatymais diskriminacijos prevencijos srityje ir rekomenduoja priimti, panaikinti, pakeisti, papildyti norminius aktus;
 - 9) teikia nepriklausomą pagalbą nuo diskriminacijos nukentėjusiems asmenims, kai šie pateikia skundą;

- 10) atlieka su diskriminacija susijusius tyrimus;
- 11) skelbia nepriklausomas ataskaitas ir teikia rekomendacijas visais su diskriminacija susijusiais klausimais;
- 12) vykdo kitas funkcijas, numatytas nutarime, kuriame reglamentuojama jos struktūra ir darbo tvarka.“

13 ZZZD 48 straipsnyje nustatyta:

„1. [KZZD] nagrinėja ir sprendžia bylas jos pirmininko nustatytos sudėties.

2. [KZZD] pirmininkas sudaro nuolatinės komisijos kolegijas, kurių specializacija nagrinėti tokias diskriminacijos rūšis:

- 1) dėl etninės priklausomybės ir rasės;
- 2) dėl lyties;
- 3) dėl kitų 4 straipsnio 1 dalyje nurodytų savybių.

<...>“

14 Pagal ZZZD 50 straipsnį:

„Procedūra [KZZD] pradedama:

- 1) atitinkamam asmeniui pateikus skundą;
- 2) [KZZD] iniciatyva;
- 3) pagal fizinių ir juridinių asmenų arba valstybės ar savivaldos institucijų skundus.“

15 ZZZD 54 straipsnyje nustatyta:

„Kai tik pradedama procedūra, [KZZD] pirmininkas perduoda bylą vienai iš kolegijų, kuri iš savo narių išsirenka pranešėją.“

16 ZZZD 55 straipsnyje numatyta:

„1. Pranešėjas pradeda tyrimą ir kreipiasi į darbuotojus bei išorės ekspertus; taip surenka rašytinius įrodymus, būtinus visoms bylos aplinkybėms išaiškinti.

2. Vykstant tyrimui visi asmenys ir valstybės ar vietos valdžios institucijos bendradarbiauja su [KZZD] ir privalo pateikti prašomą informaciją ir dokumentus bei būtinus paaiškinimus.

<...>“

17 ZZZD 65 straipsnyje nustatyta:

„Priimdama sprendimą tam tikros sudėties komisija:

- 1) nustato padarytą pažeidimą;

- 2) nustato pažeidimą padariusį asmenį ir nuo jo nukentėjusį asmenį;
- 3) nustato sankcijos rūšį ir dydį;
- 4) skiria administracines prievartos priemones;
- 5) konstatuoja, kad įstatymas nepažeistas, ir atmeta skundą.“

18 Pagal ZZD 68 straipsnio 1 dalį:

„[KZD] sprendimus galima apskųsti Administracinio proceso kodekse nurodyta tvarka per keturiolika dienų nuo jų pranešimo suinteresuotosioms šalims.“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 19 1998 ir 1999 m. valstybinės elektros energijos paskirstymo įmonės tam tikruose Bulgarijos miestų rajonuose, kurie žinomi kaip rajonai, kuriuose daugiausia gyvena romų bendruomenės nariai, elektros skaitiklius įrengė septynių metrų aukštyje ant stulpų, esančių ne gyvenamosiose patalpose.
- 20 Ši priemonė, be kita ko, taikyta Montanos miesto Ogosta ir Kosharnik rajonuose, kuriuose, neginčijama, vis dar daugiausia gyvena romų bendruomenės nariai (toliau – pagrindinėje byloje nagrinėjama priemonė).
- 21 Po kurio laiko privatizavus energijos sektorių, elektros energiją šiuose dviejuose rajonuose ėmė tiekti ir skirstyti *CHEZ Elektro Bulgaria AD* (toliau – CEB), elektros energijos tiekimo įmonė, ir *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD* (toliau – CRB), įmonė, kuriai priklauso elektros energijos paskirstymo tinklai.
- 22 CRB bendrųjų sutarčių sąlygų dėl naudojimosi elektros energijos tiekimo tinklais (toliau – CRB bendrosios sąlygos) 27 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „komerciniai matavimo įtaisai, įskaitant tarifų administravimo įrenginius, įrengiami taip, kad vartotojas galėtų stebėti savo vartojimą“. Tačiau to paties 27 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „jei, siekiant apsaugoti piliečių gyvybę ir sveikatą bei turtą, elektros energijos kokybę, jos tiekimo tęstinumą ir elektros energijos tiekimo sistemos saugumą ir patikimumą, komerciniai matavimo įtaisai įrengti sunkiai pasiekiamose vietose, elektros energijos tiekimo įmonė per tris dienas nuo raštiško vartotojo prašymo pateikimo privalo savo lėšomis užtikrinti galimybę juos patikrinti“.
- 23 V. H. Belov, save laikantis romu, gyvena Ogosta rajone. Šis asmuo teigė, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama priemonė jo ir kitų romų kilmės asmenų, vartojančių elektros energiją minėtame rajone ir Kosharnik rajone, atžvilgiu yra diskriminacija dėl etninės priklausomybės, draudžiama pagal ZZD 37 straipsnį, ir pateikė KZD prašymą, prie kurio pridėjo protesto laišką, kurį pasirašė nemažai kitų šių rajonų gyventojų ir kuriuo siekiama, kad KZD nurodytų CEB nebetaikyti šios priemonės ir skirtų ZZD numatytas sankcijas.
- 24 KZD teigia, kad V. H. Belov veiksmai laikytini ir asmens skundu, ir institucijos skundu, kaip tai suprantama atitinkamai pagal ZZD 50 straipsnio 1 ir 3 punktus. Kaip Ogosta rajono gyventojas, su kuriuo susijusi pagrindinėje byloje taikoma priemonė, suinteresuotasis asmuo veikia savo vardu kaip pareiškėjas, o veikdamas kitų to paties rajono ir Kosharnik rajono gyventojų vardu – kaip skundą pateikęs asmuo.

- 25 Paskui KZD į procedūrą įtraukė ir CRB, kaip elektros skaitiklių savininę, bei *Darzhavna Komisia po energiyno i vodno regulirane* (Vandens ir energijos reguliavimo komisija), kaip instituciją, patvirtinusią CRB bendrąsias sąlygas. Taip pat įtraukti įvairūs fiziniai asmenys, kuriems, kaip CEB ir CRB teisiniams atstovams, gali būti skirtos baudos, jei būtų pripažinta diskriminacija.
- 26 Visų pirma CRB tvirtina KZD, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama priemonė negali būti laikoma diskriminacine, nes ji, be kita ko, vienodai taikoma visiems atitinkamų rajonų gyventojams ir kad jokiam įstatyme nenumatyta vartotojo teisė ar teisėtas interesas tikrinti savo elektros skaitiklio rodmenis.
- 27 CRB taip pat teigia, kad ieškovas pagrindinėje byloje neįrodė aplinkybių, leidžiančių daryti išvadą dėl tokios diskriminacijos, kaip reikalaujama pagal ZZD 9 straipsnį.
- 28 Galiausiai, anot CRB, pagrindinėje byloje nagrinėjamos priemonės įvedimas nesusijęs su dviejuose minėtuose rajonuose gyvenančių vartotojų etnine priklausomybe. Be to, ši priemonė pateisinama siekiu išvengti infrastruktūros sugadinimo ir neteisėto elektros energijos vartojimo, kuris gali kelti grėsmę piliečių gyvybei ir sveikatai, elektros tiekimo saugumui, kokybiškumui ir tęstinumui ir dėl kurio papildomų išlaidų gali patirti kiti vartotojai.
- 29 Dėl CRB bendrųjų sąlygų 27 straipsnio 2 dalies KZD pažymi, kad šioje nuostatoje numatyta, jog, esant raštiškam vartotojo prašymui leisti patikrinti skaitiklio rodmenis, CRB per tris dienas privalo suteikti specialų keltuvą, kad būtų galima prieiti prie skaitiklių. Tačiau tokiu atveju vartotojas negalėtų pats patikrinti skaitiklio rodmenų – juos jam praneštų asmenys, turintys teisę naudotis keltuvu. Be to, ši priemonė dar nebuvo taikyta.
- 30 Dėl tų pačių Bendrųjų sąlygų 17 straipsnio 6 dalyje numatytos galimybės įrengti kontrolinį skaitiklį vartotojo namuose savo ruožtu tektų mokėti papildomą mokesį, be to, tokiu atveju pagrindinis skaitiklis lieka įrengtas ne gyvenamosiose patalpose septynių metrų aukštyje.
- 31 KZD mano, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama priemonė yra netiesioginė diskriminacija dėl etninės priklausomybės, kaip ji suprantama pagal ZZD 4 straipsnio 3 dalį ir 37 straipsnį.
- 32 Tačiau KZD pažymi, kad ZZD nuostatos visų pirma priimtose siekiant perkelti Direktyvą 2000/43, ir teigia, jog tam, kad ji galėtų priimti sprendimą, reikalingas Sąjungos teisės išaiškinimas.
- 33 Šiuo atžvilgiu ji pažymi, kad pagal ZZD 4 straipsnio 2 ir 3 dalis, taikomas kartu su ZZD papildomų nuostatų 1 straipsnio 7 punktu, išaiškintu *Varhoven administrativen sad* (Vyriausiasis administracinis teismas), tam, kad būtų diskriminacija, turi būti pažeista įstatymo saugoma teisė ar teisėtas interesas. Tačiau teisė tikrinti savo elektros skaitiklį nėra tokia. KZD kyla klausimas, ar toks aiškinimas atitinka Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktų nuostatas.
- 34 Be to, KZD pažymi, kad nors Direktyvos 2000/43 8 straipsnio 1 dalis beveik pažodžiui pakartojama ZZD 9 straipsnyje, šio 8 straipsnio 1 dalies tekstas bulgarų kalba skiriasi nuo šios nuostatos versijos kitomis kalbomis. Šios nuostatos versijoje bulgarų kalba numatyta, kad nukentėjusysis turi nurodyti aplinkybes, leidžiančias daryti „išvadą“ dėl diskriminacijos, o versijose kitomis kalbomis minimos aplinkybės, leidžiančios daryti „prielaidą“ dėl diskriminacijos. *Varhoven administrativen sad* taiko ZZD 9 straipsnį kaip klasikinę visapusišką bendrąją įrodymų normą ir teigia, be kita ko, kad atsižvelgiant į aplinkybę, jog Ogosta ir Kosharnik rajonuose gyvena ne vien romai, ir į tai, jog pagrindinėje byloje nagrinėjamos priemonės motyvai pagrįsti asmenų, kuriems ji taikoma, etnine priklausomybe, negalima tvirtinti, kad egzistuoja diskriminacija.
- 35 Galiausiai *Varhoven administrativen sad* yra nusprendęs, kad bet kuriuo atveju priemonės, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, yra būtinos ir pateisinamos siekiamų teisėtų tikslų atžvilgiu. Tačiau KZD abejoja tokio mąstymo pagrįstumu.

36 Tokiomis aplinkybėmis KZD nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

- „1. Ar nagrinėjamas atvejis patenka į direktyvos [2000/43] (3 straipsnio 1 dalies h punkto) taikymo sritį?
2. Kaip suprantamos formuluotės „prastesnės sąlygos“ pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a punktą ir „tam tikros rasės ar etninės priklausomybės asmenys gali pateikti tam tikru atžvilgiu į prastesnę padėtį“ pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą:
 - a) Ar tam, kad prastesnės sąlygos būtų laikomos tiesiogine diskriminacija, būtina, kad sąlygos būtų prastesnės ir kad jomis tiesiogiai ar netiesiogiai būtų pažeidžiamos teisės aktuose aiškiai įtvirtintos teisės ar interesai, ar jos suprantamos kaip bet kokia elgesio (veikimo) forma plačiąja šio žodžio prasme, kai tas elgesys yra nepalankesnis, palyginti su elgesiu panašioje situacijoje?
 - b) Ar tam, kad ypač nepalankios padėties sukūrimas būtų laikomas netiesiogine diskriminacija, būtina tiesiogiai ar netiesiogiai turi būti pažeidžiamos teisės aktuose aiškiai įtvirtintos teisės ar interesai, ar jis plačiai suprantamas kaip bet kokia ypač nepalankios padėties sukūrimo forma?
3. Atsižvelgiant į atsakymą į antrąjį klausimą: jei tam, kad būtų pripažįstama tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktus, būtina, kad prastesnėmis sąlygomis ar sukuriant ypač nepalankią padėtį tiesiogiai ar netiesiogiai būtų pažeidžiama teisės aktuose nustatyta teisė ar interesas:
 - a) ar Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnyje, direktyvoje [2006/32] (29 konstatuojamojoje dalyje, 1 straipsnyje ir 13 straipsnio 1 dalyje), direktyvoje [2003/54] (3 straipsnio 5 dalyje) ir direktyvoje [2009/72] (3 straipsnio 7 dalyje) įtvirtinta galutinio elektros energijos vartotojo teisė ar interesas galėti reguliariai patikrinti elektros skaitiklio rodmenis, kuriais jis gali remtis nacionaliniuose teismuose tokioje byloje, kaip pagrindinė,

ir
 - b) ar su šiomis nuostatomis suderinami nacionalinės teisės aktai arba Nacionalinei vandens ir energijos reguliavimo komisijai leidus vykdoma praktika, pagal kurią skirstymo įmonei suteikiama laisvė įrengti elektros skaitiklius sunkiai prieinamose ar neprieinamose vietose, o dėl to vartotojai neturi galimybės asmeniškai ir reguliariai patikrinti ir sekti elektros skaitiklio rodmenų?
4. Atsižvelgiant į atsakymą į antrąjį klausimą: jei tam, kad būtų pripažinta tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija, nebūtina turi būti tiesiogiai ar netiesiogiai pažeista teisės aktuose nustatyta teisė ar interesas:
 - a) Ar pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktus leistini tokie nacionalinės teisės aktai ir teismų praktika, kaip nagrinėjamieji pagrindinėje byloje, pagal kuriuos tam, kad būtų pripažinta diskriminacija, reikalaujama, jog prastesne padėtimi ar sukuriant nepalankią situaciją tiesiogiai ar netiesiogiai būtų pažeistos teisės aktuose nustatytos teisės ar interesai?
 - b) Jei tokie teisės aktai ir teismų praktika nepriimtini, ar nacionalinis teismas privalo jų netaikyti ir remtis direktyvoje įtvirtintais sąvokų apibrėžimais?

5. Kaip reikėtų aiškinti Direktyvos 2000/43 8 straipsnio 1 dalį:
- a) Taip, kad pagal ją reikalaujama, kad auka įrodytų faktus, iš kurių peršasi vienareikšmė, neginčijama ir tikra išvada dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, ar pakanka, kad faktai pagrįstų tik prielaidą (spėjimą) dėl tokios diskriminacijos?
 - b) Ar faktai, kad tik dviejuose miesto rajonuose, žinomuose kaip romų rajonai, elektros skaitikliai ant perdavimo stulpų gatvėse įrengti tokia aukštyje, kad vartotojai negali tikrinti jų rodmenų, išskyrus tam tikras išimtis kai kuriose šių dviejų rajonų dalyse, ir kad visuose likusiuose miesto rajonuose elektros skaitikliai įrengti tokia aukštyje, kad juos būtų galima tikrinti (iki 1,70 m), dažniausiai – vartotojų butuose arba ant pastato fasado ar tvoros, lemia pareigos įrodyti perkėlimą atsakovei?
 - c) Ar aplinkybės, kad abiejose miesto dalyse, vadinamose romų rajonais, gyvena ne tik romai, bet ir kitos etninės kilmės asmenys ir (arba) atitinkamai ne visi šių dviejų rajonų gyventojai faktiškai save laiko romais, ir (arba) skirstymo įmonė teigia, jog elektros skaitiklių įrengimo 7 m aukštyje šiuose dviejuose rajonuose priežastys visiems žinomos, lemia, kad pareiga įrodyti atsakovei neperkeliama?
- 6) Atsižvelgiant į atsakymą į penktąjį klausimą:
- a) Jei Direktyvos 2000/43 8 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad būtina diskriminacijos prielaida (spėjimas), ir jei minėti faktai lemia pareigos įrodyti perkėlimą atsakovei, kokią prielaidą dėl diskriminacijos formos galima daryti, remiantis šiais faktais – tiesioginė, netiesioginė diskriminacija ir (arba) priekabiavimas?
 - b) Ar pagal Direktyvos 2000/43 nuostatas galima tiesioginę diskriminaciją ar priekabiavimą pateisinti teisėto tikslo siekimu būtinomis ir tinkamomis priemonėmis?
 - c) Ar, atsižvelgiant į skirstymo įmonės iškeltus teisėtus tikslus, kurių ji siekia, galima pateisinti dviejuose miesto rajonuose taikomą priemonę tokioje situacijoje, kai,
 - pirma, priemonė taikoma dėl neapmokėtų sąskaitų, išrašytų tuose dviejuose rajonuose, dėl dažnų vartotojų vykdomų pažeidimų, kuriais pažeidžiamas elektros įrenginių saugumas, kokybė ir nuolatinis ir nepavojingas funkcionavimas arba tam keliami grėsmė, ir, antra, priemonė taikoma kolektyviai, neatsižvelgiant į tai, ar konkretūs vartotojai apmokėjo sąskaitas už elektros energijos paskirstymą ir tiekimą, ir į tai, ar konstatuota, jog konkretūs vartotojai padarė kokį nors pažeidimą (klaidingai nurodė skaitiklio rodmenis, neteisėtai prisijungė ir (arba) neteisėtai vartojo elektros energiją, jos neskaiciuodami ir už ją nemokėdami, ar kitaip įsilaužė į tinklą ir dėl to pažeistas saugus, kokybiškas, nuolatinis ir nepavojingas tinklo funkcionavimas arba tam sukelta grėsmė),
 - už kiekvieną panašų nusižengimą teisės aktuose ir Bendrosiose sutarčių dėl skirstymo sąlygose numatyta civilinė, administracinė ar baudžiamoji atsakomybė,
 - Bendrųjų sutarčių sąlygų 27 straipsnio 2 dalyje numatyta sąlyga, kad, vartotojui aiškiai raštu pareikalavus, paskirstymo įmonė užtikrina galimybę tikrinti elektros skaitiklio rodmenis, faktiškai vartotojui nesuteikia galimybės asmeniškai ir reguliariai tikrinti su juo susijusius rodmenis,
 - pateikus aiškų raštišką prašymą, yra galimybė vartotojo bute įrengti kontrolinį elektros skaitiklį, už kurį vartotojas turi susimokėti,

- priemonė yra vienintelis ir akivaizdus vartotojo vienokio ar kitokio nesąžiningumo požymis, remiantis skirstymo įmonės tvirtinimu, kad šios priemonės taikymo priežastys visiems žinomos,
- egzistuoja kitų techninių metodų ir priemonių, skirtų apsaugoti, kad elektros skaitikliai nebūtų pažeisti,
- skirstymo įmonės atstovas teigia, kad kitame mieste esančiame romų rajone taikytos panašios priemonės faktiškai negalėjo užkirsti kelio gadinimui,
- iš viename iš šių rajonų pastatyto elektros įrenginio – transformatoriaus – nematyti, kad dėl jo būtų apsaugotos panašios priemonės, pvz., elektros skaitikliai?“

Dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos

- 37 Prašyme priimti prejudicinį sprendimą KZD išdėstė priežastis, dėl kurių ji mano esanti „teismas“, kaip tai suprantama pagal SESV 267 straipsnį. Bulgarijos vyriausybė ir Europos Komisija taip pat mano, kad KZD yra teismas ir kad Teisingumo Teismas turi jurisdikciją nagrinėti šios institucijos jam pateiktus prejudicinius klausimus. CEB ir CRB, priešingai, tuo abejoja ir tvirtina, kad, pirma, KZD jurisdikcija nėra privaloma, antra, nepakankamai užtikrintas jos nepriklausomumas ir, trečia, šioje institucijoje šiuo metu vykstanti procedūra nėra skirta teismo pobūdžio sprendimui priimti.
- 38 Šiuo atžvilgiu pirmiausia reikia priminti, jog pagal nusistovėjusią teismo praktiką tam, kad atsakytų į tik su Sąjungos teise susijusį klausimą, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija yra teismas pagal SESV 267 straipsnį, Teisingumo Teismas atsižvelgia į aplinkybių visumą, t. y. ar institucija yra įsteigta teisės aktų pagrindu, ar ji nuolatinė, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar jos procesas grindžiamas rungimosi principu, ar ji taiko teisės aktus ir ar ji yra nepriklausoma (žr., be kita ko, 2011 m. birželio 14 d. Sprendimo *Miles ir kt.*, C-196/09, Rink. p. I-5105, 37 punktą ir nurodytą teismo praktiką).
- 39 Be to, nacionaliniai teismai gali kreiptis į Teisingumo Teismą tik nagrinėdami ginčą ir turėdami priimti sprendimą pagal teismo pobūdžio sprendimui priimti skirtą procedūrą (žr., be kita ko, 2005 m. gegužės 31 d. Sprendimo *Syfait ir kt.*, C-53/03, Rink. p. I-4609, 29 punktą ir nurodytą teismo praktiką).
- 40 Taigi į klausimą, ar institucija gali kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo, turi būti atsakyta remiantis struktūriniais ir funkciniais kriterijais. Nacionalinė institucija yra „teismas“ pagal SESV 267 straipsnį, jei vykdo teismines, o ne administracinio pobūdžio funkcijas (žr., be kita ko, 1999 m. lapkričio 26 d. Nutarties *ANAS*, C-192/98, Rink. p. I-8583, 22 punktą).
- 41 Iš to matyti, kad siekiant nustatyti, ar nacionalinė institucija, kuriai įstatymo pavesta vykdyti skirtingas funkcijas, laikytina „teismu“ pagal SESV 267 straipsnį, būtina patikrinti, koks yra konkrečių jos funkcijų, kurias ji vykdo tam tikromis teisinėmis aplinkybėmis, pobūdis tuo metu, kai ji kreipiasi į Teisingumo Teismą (žr. minėtos Nutarties *ANAS* 23 punktą).
- 42 Kalbant apie šią bylą, pažymėtina, kad nors KZD, kaip vienodo požiūrio principo taikymą skatinanti institucija, nurodyta Direktyvos 2000/43 13 straipsnyje, vykdo įvairias ne teismo pobūdžio funkcijas, atsižvelgiant į funkcijas, kurias KZD vykdo per procedūrą, per kurią pateiktas šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą, reikia patikrinti, ar ši institucija gali būti laikoma „teismu“ pagal SESV 267 straipsnį.

- 43 Šiuo klausimu iš ZZD 50 straipsnio matyti, kad procedūra KZD skyriuje, pateikusiame šį prašymą priimti prejudicinį sprendimą, gali būti pradėta pagal asmens, manančio, kad jis nukentėjo nuo diskriminacijos, skundą, kaip numatyta šios nuostatos 1 punkte, arba pagal fizinių ar juridinių asmenų arba valstybės ar vietos valdžios institucijų skundą, kaip numatyta to paties 50 straipsnio 3 punkte, arba galiausiai pačios KZD iniciatyva pagal šio straipsnio 2 punktą.
- 44 Nagrinėjamu atveju iš KZD pateiktų argumentų, nurodytų šio sprendimo 24 punkte, matyti, kad V. H. Belov kreipėsi į šią instituciją remdamasis tiek ZZD 50 straipsnio 1 punktu kaip asmuo, su kuriuo pagrindinėje byloje taikoma priemonė tiesiogiai susijusi, tiek ZZD 50 straipsnio 3 punktu, nes jis veikia ir minėtų dviejų miesto rajonų, kuriuose taikoma ši priemonė, kitų gyventojų vardu.
- 45 Vertinant, ar KZD laikytina „teismu“ pagal SESV 267 straipsnį, šiuo atveju reikia atsižvelgti į funkcijas, kurias ši institucija vykdo, kai į ją kreipiamasi su skundu.
- 46 Šiuo atžvilgiu konstatuotina, kad dėl skirtingų aplinkybių, kurias nurodė CEB ir CRB, kyla abejonų, kad procedūra pagrindinėje byloje, vykstanti pagal ZZD 50 straipsnio 1 ir 3 punktus, skirta teismo pobūdžio sprendimui priimti, kaip tai suprantama pagal šio sprendimo 39 punkte nurodytą teismo praktiką.
- 47 Pirma, iš ZZD 50 straipsnio 2 punkto matyti, kad procedūra, analogiška tai, per kurią pateiktas šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą, susiklosčius tokioms pačioms faktinėms aplinkybėms galėjo vykti pačios KZD iniciatyva. Remiantis Teisingumo Teismo turima informacija matyti, kad, neatsižvelgiant į tai, kokiomis sąlygomis kreipiamasi į šią instituciją pagal ZZD 50 straipsnį, t. y. pateikiamas nukentėjusiojo skundas, kitų asmenų skundas ar institucija veikia *ex officio*, vykdoma procedūra iš esmės yra panaši ir per tą procedūrą institucija naudojami plačiais tyrimo įgaliojimais, kad galėtų surinkti įrodymus, būtinus konkrečiam nagrinėjamo atvejo aplinkybėms išaiškinti. Be to, procedūros, pradėtos pagal nukentėjusiojo skundą, kitų asmenų skundą ar *ex officio*, rezultatas taip pat turi būti panašus, t. y. nurodymas nutraukti nustatytą diskriminaciją ir galbūt skirti pinigines baudas ją taikiusiems asmenims.
- 48 Antra, neginčijama, kad KZD gali įtraukti į procedūrą kitus asmenis, ne tik tuos, kuriuos nurodė skundą pateikusi šalis, jei mano, kad tie asmenys privalo atsakyti už diskriminaciją, kurią skundą pateikęs asmuo tvirtina egzistuojant, ir (arba) sumokėti už tai baudą; būtent taip KZD padarė šioje byloje.
- 49 Trečia, remiantis Teisingumo Teismo turima informacija taip pat neginčijama, kad tokiu atveju, kai apskundžiamas KZD sprendimas, priimtas po to, kai į ją kreiptasi pagal ZZD 50 straipsnį, ši institucija tampa atsakove administraciniame teisme, nagrinėjančiame tokį skundą. Be to, jei administracinis teismas panaikina KZD sprendimą, ši institucija dėl tokio teismo sprendimo gali apeliacinį skundą *Varhoven administrativen sad*.
- 50 Ketvirta, kaip per posėdį teigė CEB ir CRB ir patvirtino V. H. Belov, iš Administracinio proceso kodekso taip pat matyti, kad tokiu atveju, kai apskundžiamas KZD sprendimas, priimtas per tokią procedūrą kaip nagrinėjamu atveju, ši institucija gali panaikinti šį sprendimą, jei šalis, kuriai sprendimas palankus, su tuo sutinka.
- 51 Iš visų šių aplinkybių galima padaryti išvadą, kad sprendimas, kurį KZD priima, kai į ją kreipiamasi remiantis ZZD 50 straipsniu, visų pirma šio straipsnio 1 ir 3 punktais, iš esmės yra administracinis, o ne teisminis, kaip jis suprantamas pagal Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su SESV 267 straipsnyje vartojama sąvoka „teismas“.
- 52 Be to, šiuo atžvilgiu svarbu pažymėti, jog kadangi tokį KZD sprendimą, kaip jau minėta, galima apskųsti administraciniam teismui, kurio sprendimai apeliacine tvarka gali būti skundžiami *Varhoven administrativen sad*, tokia galimybė apskųsti teisme leidžia užtikrinti SESV 267 straipsnyje numatyto

prašymų priimti prejudicinį sprendimą mechanizmo veiksmingumą ir vienodą Sąjungos teisės, šiuo atveju – Direktyvos 2000/43, aiškinimą, kuri siekiama užtikrinti minėta Sutarties nuostata. Pagal minėtą SESV 267 straipsnį nacionaliniai teismai gali arba tam tikrais atvejais privalo kreiptis į Teisingumo Teismą ir prašyti priimti prejudicinį sprendimą, jei jų sprendimui priimti būtinas sprendimas dėl Sąjungos teisės išaiškinimo arba galiojimo.

- 53 Be to, pažymėtina, kad Teisingumo Teismui pateiktas 2009 m. sausio 22 d. *Varhoven kasationsen sad* (Kasacinis teismas) sprendimas ir 2010 m. sausio 22 d. *Varhoven administrativen sad* sprendimas, iš kurių matyti, kad ZZD sukurtos dvi alternatyvios atskiros procedūros, suteikiančios galimybę asmeniui, kuris, kaip antai V. H. Belov, teigia esąs nukentėjęs nuo diskriminacijos, prašyti tokį elgesį nutraukti. Be galimybės pradėti administracinę procedūrą, kaip antai pagrindinėje byloje vykstanti procedūra KZD pagal ZZD 50 straipsnį, suinteresuotasis asmuo gali kreiptis į *Rayonen sad* (apylinkės teismas), nagrinėjantį civilines bylas, siekdamas, kad toks elgesys būtų nutrauktas ir jam galbūt atlyginta žala.
- 54 Kadangi šio sprendimo 51 punkte pateikto argumento pakanka padaryti išvadai, jog vykdydama tokias funkcijas kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje KZD nėra „teismas“ pagal SESV 267 straipsnį, nebereikia nagrinėti, ar ji atitinka kitus kriterijus, leidžiančius įvertinti, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija yra „teismas“, ir svarstyti kitų prieštaravimų, kuriuos pareiškė CEB ir CRB (šiuo klausimu žr. 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimo *RTL Belgium*, C-517/09, Rink. p. I-14093, 48 punktą).
- 55 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos atsakyti į KZD pateiktus prejudicinius klausimus.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 56 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (ketvirtoji kolegija) nusprendžia:

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos atsakyti į 2011 m. liepos 19 d. Komisija za zashtita ot diskriminatsia prašyme priimti prejudicinį sprendimą pateiktus klausimus.

Parašai.